

האקדמיה ללשון העברית

אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון

לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם גברת אסתר ראב
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 400-1-2

אני מאמינה בהשגחה עליונה.	א' ראב:	1
כן.	א' בר־אדון:	2
אני מאמינה שישעין אלוהים על העם הזה, אמונה שלמה. וזה לא, לא אדיקות ולא, כי אם זו היא הרגשה חזקה מאוד שלי, ואני שייכת גם לדבר הזה. זה הקשר שלי לעם בעצם. האמונה הזאת. בייחוד כשאני מסתכלת, זה ראיתי ברור כאשר למדתי את היסטוריית הרומאים, היסטוריית היוונים. העמים הרוחנניים, היה להם אלים רבים, לא היה להם מונותאיזם כמו שלנו, לא הגיעו למדרגה הזאת של ההפשטה, אבל הם היו עמים עם תרבות ועם, את לא יכולה לבטל אותם. אנחנו שואבים מהם, האנושיות שואבת מהם. איפה הם? איפה הם? זו הכוח של ההפשטה, הכוח של הרוח על הגשמיות. הגשמיות זמנית, רוח היא נצחית. זה אני מרגישה, ואני חושבת שמן המקורות האלה בא בן יהודה. זה לא מיתוס וזה לא, אני אומרת את זה באופן פשוט, סְבָרִי [=צברי] אפילו, אתה יודע, סְבָרִים [=צברים] הם אינם, אינם שוהים בחלומות וב... אינם, אינם, הם לא מקובלים ולא זוהר, אתה מבין, פשוט מעשיים. אני רואה את זה באופן פשוט שזה בא ממקור עליון. הרי זה פלא, כל הביוגרפיה שלו וכל העבודה שלו והעוצמה הזאת של אישון קטן כזה, שרוח אלוהים מדברת מפיו. אני זוכרת את התוצאות, לומר אה... גלויה, לא כרטיס, גלויה. כרטיס, המילים המחודשות, איך אנחנו קיבלנו אותן, באיזה התלהבות, ואחרים בבזז גדול ולא רצו להשתמש בהן, לא רצו להשתמש.	א' בר־אדון:	3
מי לא רצו?	א' בר־אדון:	20
הייתה, היו, הוותיקים דווקא. החדשים כולם, העלייה השנייה קיבלה אותנו, תכף קיבלה אותנו. העלייה השנייה קיבלה אותנו, והוותיקים בקושי, הם עוד כתבו מכתבים, לרבינו זה וזה, עד מאו שונו [מאה שנה], [02: 50] עיין מ"ם, שיין, אתה יודע עם הראשי תיבות, והיו מכתבים כאלה. והסתא שלי, אתה יודע.	א' ראב:	21
כן.	א' בר־אדון:	22
כן. הם לא רצו לקבל את העברית החדשה.	א' ראב:	27
את מדברת על [03: 03] היישוב הישן?	א' בר־אדון:	28
כן.	א' ראב:	29

30	א' בר־אדון :	או על העלייה הראשונה?
31	א' ראב :	אני על כל היישוב הישן. היישוב הישן. והילדים הכריחו את ההורים לדבר
32		עברית. אצלנו דיברו יידיש בהתחלה, אבל כשגדלנו היינו שלושה, היה שלושה
33		אחים ואני, אז דיברנו עברית, רבנו בעברית, הכינו בעברית, רכבנו על סוסים
34		בעברית, הכול בעברית.
35	א' בר־אדון :	ושיחקתם בעברית.
36	א' ראב :	כן.
37	א' בר־אדון :	נדבר אחר כך על משחקי הילדים. האם פגשת את בן יהודה?
38	א' ראב :	לא, לא. הכרתי בן אחד, במקרה, לא זוכרת מה היה שמו, אהוד, אהוד, כן. גרתי
39		בבית, שם בפנסיון על יד, זה מהבית של בן יהודה, היה שם איזה פנסיון
40		בירושלים.
41	א' בר־אדון :	איפה? בימים [לא נשמע 03: 55].
42	א' ראב :	לא, לא, גם כן לפני הרבה זמן, זה, אני אז באתי ממצרים, וזה היה בקיץ. אני
43		הייתי בירושלים, אני אהבתי מאוד להיות בירושלים. אהבתי מאוד את
44		ירושלים.
45	א' בר־אדון :	מה זה [לא נשמע 08: 04] את אמרת שאנשי העלייה השנייה...
46	א' ראב :	כן.
47	א' בר־אדון :	קיבלו את בן יהודה...
48	א' ראב :	מהר, כן.
49	א' בר־אדון :	את יודעת שהאמת היא [לא נשמע 22: 04] שהחבילה נתפרדה מהר מאוד ואנשי
50		העלייה השנייה כתבו דברים קשים ונוראים.
51	א' ראב :	על בן יהודה...
52	א' בר־אדון :	בעיתונות.
53	א' ראב :	כן.
54	א' בר־אדון :	[לא נשמע 32: 04].
55	א' ראב :	כן, אבל בחיים זה היה שונה. היה לנו שני אנשים בפֶּתַח תקוֹוה.
56	א' בר־אדון :	כן.
57	א' ראב :	והם נושאי הדגל, דגל של העברית. אחד היה שמו אלטרמן, זה לא אלטרמן זה,
58		אלטרמן מהעין גנים, ואיזוס השען שהוא היה אחר כך איכר בנהלל. אלטרמן,
59		איזוס ואלטרמן, שני לוחמי עברית, מובהקים. ואלטרמן עוד היה מדבר עם העי
60		יחי' השתדל לדבר עם הניב, כן. ורצה להלביש את זה עלינו, לכפות את זה לנו
61		ואנחנו לא רצינו לקבל את זה.
62	א' בר־אדון :	מה הוא היה, מורה?
63	א' ראב :	לא, הוא היה איכר בעין גנים [05: 14] <במחלבה>, צ'ודק [תמהוני] גדול, אתה
64		יודע מה זה צ'ודק.
65	א' בר־אדון :	[לא נשמע 17: 05] תגידי משהו על עין גנים.
66	א' ראב :	כן.

א' בראדון :	עגנון, עגנון מדבר באהבה, כל כך רבה על עין גנים.	67
א' ראב :	כן.	68
א' בראדון :	בספרו, תמול שלשום.	69
א' ראב :	כן, כן.	70
א' בראדון :	הזדמן לך להכיר את עגנון ודאי.	71
א' ראב :	כן, הייתי בביתו, כן אני הכרתי אותו אישית, הכרתי אותו אישית.	72
א' בראדון :	והוא דיבר על, אולי את זוכרת בפרק הזה על עין גנים [לא נשמע 42: 05].	73
א' ראב :	=אני לא זוכרת.	74
א' בראדון :	על המעשה [לא נשמע 45: 05] ביקור בעין גנים מושב העובדים...	75
א' ראב :	=הראשון.	76
א' בראדון :	[מדברים ביחד 53: 05] הינה הוא נזכר שסבא שלו, הביא אותו להתרגש כל כך	77
	[06: 00] שהזדמן ששהה שבת אחת עם אחד מלי"ו צדיקים [06: 05] והינה הוא	78
	עצמו היה פה ביום חול וראה לא [06: 10] לא מ' אחד מלי"ו צדיקים, אלא קבוצה	79
	גדולה.	80
א' ראב :	כן, אני לא זוכרת את הפרק הזה.	81
א' בראדון :	[לא נשמע 15: 06] אוספים.	82
א' ראב :	כן.	83
א' בראדון :	[לא נשמע 16: 06] באדמת ארץ ישראל, פה מדברים בלשון הקודש בעוד שאותו	84
	אחד מלי"ו היה מדבר בלשון הקודש רק בשבת. כן, כאן סגולת <גדולת>	85
	המקום.	86
א' ראב :	כן.	87
א' בראדון :	והייתי תופס מקום כל כך חשוב.	88
א' ראב :	כן. הם היו, הם היו נבחרים, אנשים...	89
א' בראדון :	כן.	90
א' ראב :	די נבחרים, למשל צ'ודקוב היה איש נפלא, אציל גדול, איכר לא טוב אבל אציל	91
	גדול, צ'ודקוב. הוא הכניס מאיטליה את הזן הראשון הטוב של התרנגולות ונתן	92
	לי במתנה איזה 6 שש ביצים ואני הדגרתי את זה אצלנו, זה זה ממעשה בראשית	93
	הכול היה שם. היה אנטגוניזם גדול בין פתח תקווה ועין גנים קָמובן, לא היה	94
	כל כך אבל אני הייתי שמה בת בית, אני עד היום יש לי שם ידידים, שרה שפירא	95
	ויש, יש עוד ותיקים. היה זוננברג גם כן טיפוס נפלא, אידיאליסטים גדולים.	96
א' בראדון :	[לא נשמע 25: 07] שרה שפירא [לא נשמע 26: 07].	97
א' ראב :	שפירא, שרה שפירא, כן.	98
א' בראדון :	[לא נשמע 29: 07].	99
א' ראב :	לא, לא, לא אני לימדתי אותה עברית, היא לא ידעה עברית כשהיא באה. ואנחנו	100
	נפגשים, נפגשות ככה עין גנים עם הפתח תקוותיים, כשיש יובל תמיד של פתח	101
	תקווה, אז הם באים. עכשיו זה הכול בסדר. אנחנו קרובים ו... ו... הפתח תקווה	102
	של הפועלים עכשיו, לא של, של, אין בכלל בורגנים, יש שם, אתה מכיר את ברוך	103

אורן, את היד לבנים, אוי זו פינה נפלאה, אתה צריך לראות את זה. לך לשמה,	104
לך תראה את הפינה של המשפחה שלי. אבי והמחרשה הראשונה שהוא חרש	105
[08: 10] בה אפילו לא סיפרתי לך את זה.	106
א' בר־אדון: [לא נשמע 08: 11].	107
א' ראב: ביד לבנים.	108
א' בר־אדון: יד לבנים.	109
א' ראב: כן, יש שם, זה מוזאון, אתה צריך לראות את זה. אסור לך לנסוע מהארץ בלי	110
לראות את זה, כי זה אלפבי"ת, אם אתה מבקש אלפבי"ת אז זה ה אלפבי"ת .	111
ותמסור לו דרישת שלום ממני אז הוא יקבל אותך ...	112
א' בר־אדון: מי?	113
א' ראב: ברוך אורן, המנהל.	114
א' בר־אדון: [לא נשמע 08: 35].	115
א' ראב: כן, ברוך אורן, איש נפלא.	116
א' בר־אדון: נחזור ...	117
א' ראב: כן, לעין גנים.	118
א' בר־אדון: אל עין..., אל סדר לימודיך, כן.	119
א' ראב: כן.	120
א' בר־אדון: את ...	121
א' ראב: אני אצל אפרים, אפרים הראובני ואני תלמידתו האהובה. והוא הולך אל אבי	122
ואומר "את הילדה הזאת אתה צריך לשלוח שתלמד".	123
א' בר־אדון: אני מכרסם ואת ...	124
א' ראב: תודה רבה, אתה, אני שוכחת בינתיים את הזה, את התפקיד שלי. אני אוהבת	125
את הראשית הזאת. זה הסוד. אתה לא יודע איזה, איזה כוחות פעפעו תחת כל	126
זה, רק עכשיו אני מתחילה לתפוס את זה, אני מתחילה לתפוס את זה רק	127
עכשיו. כל הראשית, הטבע היה ראשית, פראי, שטחים ריקים, החלונות	128
פתוחים, הדלתות פתוחות וכל מיני ציפורי נוד נפלאים שלא רואים אותם היום,	129
נכנסים בתוך הבתים. הם לא פוחד, הם לא ראו אנשים אף פעם, הם לא	130
פוחדים מן האנוש, זה עצמו, זה מן הופעה קוסמית, זה פשוט קוסמי, זה, זה.	131
ואני תופסת אותם, מחזיקה אותם, שומעת לדפיקות הלב.	132
א' בר־אדון: ממש?	133
א' ראב: כן, ואחר כך אני עוזבת אותם. להחזיק ציפור ביד זה, ציפור שהיא בשמיים,	134
להיות בעצמו ציפור, כל אדם שואף לא?	135
א' בר־אדון: [לא נשמע 10: 20].	136
א' ראב: כל אדם שואף.	137
א' בר־אדון: הן היו מרשות לך לתפוס אותן?	138
א' ראב: הן היו מתחבטות בזכוכיות, הן לא יודעות מה זה זכוכיות, היו שוברות את	139
השמשות, את השמשות, רשת לא היה. והייתי תופסת קטנות, גדולות, זה. כל	140

זה והחיות, איזה חיות היו, ומדבר כל כך גדול, איזה ארץ כל כך ריקה, ריקה,	141
ועצובה, הייתה עצובה. אבל היו גם דברים נפלאים. למשל הייתה בִּיצה בַּפֶּתַח	142
תְּקוּוֹה שנתנה לנו כל כך הרבה קדחת ומלריה. בחורף הייתה נהפכת לפארק	143
נהדר. לפארק נהדר. אולי תשתה כוס חלב חם?	144
לא, אנחנו, אולי נגמור את הסרט הזה ואז נפסיק קצת...	145
א' בראדון :	
טוב, בסדר. אבל, אז אני...	146
א' ראב :	
[לא נשמע 18: 11].	147
א' בראדון :	
אז...	148
א' ראב :	
= [לא נשמע 19: 11]. דיברו יידיש	149
א' בראדון :	
אז יש...	150
א' ראב :	
דיברו יידיש.	151
א' בראדון :	
דיברו יידיש, אבל העברית פרצה בבת אחת. בבת אחת. ואז קמה אגודת תחייה	152
בפתח תקוה, הצעירים והצעירות התאחדו, התחילו לחפש מקומות חדשים	153
ללכת לייסד מושבות חדשות והלכו להרצליה חלק, ואני, ואז כבר זה נוסד בית	154
ספר חקלאי שלימד בו צבי דיזינדרוק. וזה היה גם כן אדם שהשפיע עליי הרבה	155
מאוד. הרבה מאוד.	156
א' בראדון :	
איפה [לא נשמע 58: 11] בבית הספר...	157
א' ראב :	
בית ספר יסודי, יסודי.	158
א' בראדון :	
איך הוא נקרא? זה בית ספר של אליאנס או ש'...	159
א' ראב :	
לא, לא, זה היה של המושבה, עכשיו זה היה של המושבה, של ועד המושבה,	160
אלא מה? זה היה רק של בנות. אחר כך איחדו את בתי הספר, בנים ובנות, ואבי	161
הנאור הזה והאווה אותי כל כך החליט שאני עוזבת את בית הספר מפני	162
שמערבבים עם בח' עם נערים, ואני לא אלך. אני קורעת את שערותיי, תולשת	163
עד היום!	164
א' בראדון :	
באיזה גיל?	165
א' ראב :	
חסר לי.	166
א' בראדון :	
מתי זה היה?	167
א' ראב :	
הייתי, הייתי בת שתים-עשרה, שלוש-עשרה, הייתי צריכה ללמוד, והמוח רצה	168
לעבוד.	169
א' בראדון :	
והוציא אותך מבית הספר?	170
א' ראב :	
כן, כן.	171
א' בראדון :	
[לא נשמע 46: 12].	172
א' ראב :	
"אני לא רוצה דוקטורים ואני לא רוצה מלומדים, אני רוצה איכרים, היא תתקן	173
את הגרביים של בעלה, תתחתן ותהיה איכרה ויהיו לה עשרה בנים". עכשיו אני	174
מברכת, הלוואי וזה היה ככה. הלוואי, אילו היה ככה. אבל בכל זאת, נולדתי	175
שונה מקטנות. נולדתי שונה לגמרי, שונה, מ' מ' בלטתי, הייתה לי גם חיצוניות	176
מיוחדת, לא יפה אבל מיוחדת. הרבה שיער ארוך, עיניים ירוקות, גדולות, דקה	177

כמו... , וירוקה מקדחת, רזה, רזה, ושרה הרבה. וחולמת, חלמנית. אחי הבכור	178
זה היה [13: 42] אנטיפוד שלי, מיום, מהיותנו בני שלוש היינו רבים, תמיד היו	179
מריבות בינינו, עד בני שבעים. זה לא נגמר.	180
א' בר־אדון : [לא נשמע 13: 51].	181
א' ראב : יש דברים כאלה, [13: 53] אנטיפודים.	182
א' בר־אדון : במה?	183
א' ראב : היה מעשי, יפה, נהדר, גבר נהדר. והוא היה החביב של אימא. ואני הייתי	184
החביבה של אבא, וזה היה, זה שני עולמות שונים, שונים [14: 08] להחריד	185
א' בר־אדון : אם כן, כשהוציאו אותך...	186
א' ראב : כן, אז אני, אחר כך אני קיבלתי מורים מצוינים, אימא עשתה את זה, כי היא	187
הייתה כמעט אנאלפביתית וסבלה מאוד מזה שאבא היה משכיל והיא לא, והיא	188
רצתה לתקן את זה אצלי. אז קיבלתי מורים לצורפתית, ולהיסטוריה, קיבלתי	189
בבית ולמדתי. הייתי כל כך סקרנית לכול. הייתי סקרנית. המוח ביקש עבודה,	190
פשוט ביקש עבודה. עכשיו אני אספר לך דבר, כשהייתי בת ארבע, עשיתי איזה	191
דבר לא טוב, לא יודעת מה, אני לא זוכרת מה זה היה. וכל הילדים היה להם	192
מקום, עונש, מקום שמעונשים, בשעה שהם עשו דבר לא טוב, בלי יוצא מן	193
הכלל. ארבעתנו. המרתף, היו זורקים אותנו למרתף, פשוט מאוד. זה היה	194
העונש. ואני לא יודעת מה עשיתי, או שהתחצפתי, הייתי מתחצפת הרבה. בלי,	195
אימפולסיבית מאוד. אז אני במרתף. במרתף יש מערכת של גיגיות – גדולה,	196
יותר קטנה, יותר קטנה, יותר קטנה, ויש דוד אחד גדול שמרתיחים בו את	197
הכביסה. זרקו אותי ואני בכיתי, בכיתי. ר' פתאום, שם היו כל מיני דברים,	198
איזה מוט, אני החזקתי מוט קצת וצחקתי, פתאום נגעתי בגיגית והיא הוציאה	199
צליל כל כך יפה, וחושך היה במרתף, וזה פתאום דיבר אליי, היה לי טוב עם	200
הצליל הזה. עוד הפעם [16: 16] כן, התחלתי לזמזם איזה שירה, לא שירה שאני	201
יודעת, התחלתי לדפוק עם החזרן, זה היה חזרן, במקרה היה שם. על כל ה,	202
הגיגיות עמדו ככה, בשורה, התחלתי לנגן עליהן, לשיר וללוות את עצמי עם	203
הגיגיות, עם המכות האלה נבדוד, הדוד היה בס, השמיע איזה בס כזה. וכך	204
שרתי, שרתי ובכיתי, שרתי ובכיתי, ופתאום נפתחה הדלת ואבא חיבק אותי	205
בזרועותיו ושם אותו, הביא אותי למיטה ושם אותי במיטה ואני נרדמתי.	206
א' בר־אדון : [לא נשמע 17: 04].	207
א' ראב : אבל, זה התיאור של המרתף, מה היה מרתף. במרתף בפינה היה גל של	208
<<שיימס>>, אתה יודע מה זה שיימס? ובתוכם היו ירחונים עתיקים שהם כבר	209
אז יצאו, יצאו באודסה, יצאו בלמברג, יצאו ב', הייתה עברית בגולה. אז, שם	210
היה "הכנסת", זה היה כתב עת חודשי אני חושבת או שלוש חודשי, הכנסת.	211
ב"כנסת" אני רואה שירים, יל"ג, אני רוצה לתת לך עוד עוגה, יש לך?	212
א' בר־אדון : לא, לא.	213
א' ראב : יל"ג, [17: 49] יהודה לייב גורדון. אז אחרי הערב הזה, התחלתי לכנון זמר	214

לשירים של יל"ג. הייתי יורדת למרתף ושרה את השירים, לא קוראת אותם,	215
אני שרה אותם.	216
א' בראדון: [לא נשמע 11: 18].	217
כן, עם קומפוזיטור. הייתי מוסיקלית מאוד, זה נכון. גם ניגנתי בכינור אחר כך.	218
א' בראדון: כן?	219
כן. אני יודעת תווים עד עכשיו. זה יש גם בשירה שלי אתה יודע. יש הרבה מוזיקה בשירה, זה אומרים מוסיקאים אם כי אף אחד לא הלחין עוד שום דבר.	220
אז זהו, קריאת שירים מה מתוך הגאלה של השיימס. זו חוויה גדולה הייתה אצלי. נמי תופס אותי בשעת קלקלה זו, אחי הבכור. והוא שומע שיר של יל"ג שנקרא "תולעת יהודה". תולעת יהודה, יש שיר כזה, מסכנה, תולעת יהודה.	221
ואני לא מתחילה בשיר, כי אם בראש, אני שרה תולעת יהודה, אז הוא תפס את האבסורד שבזה, והתחיל למרר לי את החיים. והיה פיקח [19: 16] ערום כזה,	222
אתה מבין? כל זה פרסונלי מאוד.	227
א' בראדון: והוא דיבר איתך יידיש? [19: 28] האח.	228
אחר כך, הוא כבר דיבר עברית. אבל עד סוף ימיו לא ידע יפה עברית. ידע יפה עברית הקטן ביותר, הוא ירש קצת מהניצוץ של אבא וגם למד וקרא הרבה, היה אינטלקטואלי מאוד, והוא כתב ספר מעניין מאוד, "התלם הראשון", אולי אתה תקרא אותו, אתה מכיר אותו?	229
א' בראדון: אני זוכר משהו...	231
א' ראב: משהו, תקרא אותו.	232
א' בראדון: [לא נשמע 53: 19].	233
א' ראב: [לא נשמע 54: 19] שם יש ראשית גדולה. התלם הראשון.	234
א' בראדון: מה שמו של האח?	235
א' ראב: בנימין ראב. אבל זה, זה, הוא לא חותם בשמו, הוא, זה, הזיכרונות של יהודה ראב. "התלם הראשון", שהוא כתב מפיו.	236
א' בראדון: [לא נשמע 17: 20].	237
א' ראב: כדאי לך, כדאי לך לקרוא את זה, אולי ברוך אורן ייתן לך את זה. אולי אני אמציא לך את זה, אבל יש מעט מאוד אקזמפלרים.	238
א' בראדון: אני אשמח מאוד לשלם לכל הדברים האלה.	239
א' ראב: מה?	240
א' בראדון: אני אשמח מאוד לשלם בעד כל...	241
א' ראב: מה זה לשלם? מה אתה רוצה לשלם? אני לא מקבלת כסף בשביל דברים כאלה.	242
א' בראדון: האח הזה איננו בחיים?	243
א' ראב: לא, איננו בחיים ובנו הוא סופר, לדאבוננו. אהוד בן עזר.	244
א' בראדון: אהוד [לא נשמע 51: 20].	245
א' ראב: כן, לדאבוננו, שנינו נלחמנו, אמרנו מספיק יש מטורף אחד במשפחה. אבל הוא מוכשר, והוא עוד לא מצא את עצמו. אבל הוא אדם נחמד מאוד, כדאי לך גם	246
	247
	248
	249
	250
	251

להכיר אותו, אולי פעם תרצ', אני אתן לך את הכתובת שלו אולי.	252
א' בר־אדון: אני ראיתי כמה דברים [לא נשמע 21: 14].	253
א' ראב: קראת?	254
א' בר־אדון: אני לא [לא נשמע 21: 15]. <הוא כותב ב"הארץ">	255
א' ראב: כן, הספרים של הדור [לא נשמע 21: 18].	256
א' בר־אדון: [לא נשמע 21: 21] הספר [לא נשמע 21: 24].	257
א' ראב: של אחיף, כן, כן, זה ספר יפה, זה ספר יפה, כן, זה ספר יפה מאוד, אני זוכרת,	258
בשעתו זה עשה רושם.	259
א' בר־אדון: [לא נשמע 21: 36].	260
א' ראב: כן.	261
א' בר־אדון: אגב כששרת לך שם במרתף,	262
א' ראב: כן.	263
א' בר־אדון: את זוכרת אם שרת בעברית או ביידיש?	264
א' ראב: איזה יידיש? כבר לא הייתה יידיש, מה זה. אני אומרת לך ששרתי את יל"ג!.	265
א' בר־אדון: [לא נשמע 21: 51] אבל גם שרת גם בעצמך וגם [21: 55] חיברת שם איזה דברים.	266
א' ראב: לא, חיברתי את המנגינות אל הטקסט של יל"ג, של מאנה.	267
א' בר־אדון: זה היה באיזה גיל?	268
א' ראב: זה היה בגיל של שש, חמש-שש. תינוקת עוד הייתי, ילדה.	269
א' בר־אדון: [22: 09] נחזור אל צבי דיזינדרוק, הוא מעניין אותי. איך הגעת אליו? אם כן...	270
א' ראב: היה...	271
א' בר־אדון: אחרי שהוציאו אותך מבית הספר.	272
א' ראב: כן.	273
א' בר־אדון: [לא נשמע 22: 16].	274
א' ראב: = כן, אז ישבתי בבית ולמדתי צורפתית שנתיים. ואחר כך נפתח בית ספר	275
חקלאי ופה אני דפקתי, כבר הייתי בחורה גדולה, ובכלל החיים השתנו וגם אבי	276
השתנה הרבה מאוד, ושלחו אותי לבית ספר חקלאי, ביחד.	277
א' בר־אדון: אז [22: 33] זה היה סמוך למלחמת העולם הראשונה [22: 36].	278
א' ראב: כן, כן, כן, זה היה סמוך מאוד, איך אתה תופס את זה מצוין.	279
א' בר־אדון: [לא נשמע 22: 41].	280
א' ראב: כן, והתלמידים נתקעו, כל אלה הרוסים, ולא היה להם מה לאכול והלכו לעבוד	281
ובית הספר לא יכול היה להתקיים, לא היה לו קיום. ואני כבר שייכת לעלייה	282
השנייה. שייכת להם. בלי פרטים, אם כי כבר הייתי בגיל ש... בגיל זה כבר	283
אוהבים, שִׁעֶשְׂרָה, חֲמֵשׁ־עֶשְׂרָה, שִׁעֶשְׂרָה, זה האהבה ראשונה, לא הייתה.	284
אני הייתי חלום אחד גדול, מופשטת לגמרי.	285
א' בר־אדון: את מי [23: 18] את זוכרת מאנשי העלייה השנייה [23: 21] באופן מיוחד?	286
א' ראב: הו, היה לי, היה לי חבר נפלא, שמו היה מרדכי קושניר, מרדכי שְׁנִיר, אדם	287
עמוק.	288

289	א' בראדון :	הוא שערך את הספר על <ברנר>?
290	א' ראב :	לא, זה אחיו.
291	א' בראדון :	זה אח שלו.
292	א' ראב :	אבל גם הוא, וגם אחיו היו שניהם תלמידי ברנר וגורדון. והתורה הזאת עברה
293		אלי על ידי מרדכי שניר, בתוספת התלהבות גדולה לחסידות. החסידות.
294		החסידות לא נקלטה בי, לא נקלטה בי, אבל תורת גורדון נקלטה וגם של ברנר.
295		אלה היו ערכים, אלה היו פשוט ערכים. כן, בבקשה.
296	א' בראדון :	פגשת את ברנר עצמו?
297	א' ראב :	כן, בזמן קצר, לפני שנהרג, שנרצח, זה דבר כמו, לא הכרתי אותו...
298	א' בראדון :	[לא נשמע 26: 24].
299	א' ראב :	מה?
300	א' בראדון :	= [לא נשמע 28: 24].
301	א' ראב :	= ואני הייתי שמה אולי חודש, חודש וחצי לפני כן, ואספר לך באיזה נסיבות.
302		היה איש אחד ששמו היה צבי שץ, שהיה גם סופר, ב' זה היה מעין חרוד הוא
303		היה. וההורים של אשתו גרו בפרדס והייתה להם רפת שמה, וברנר גר אצלם.
304		וצבי שץ הייתי מיוחדת מפתח תקווה, זה היה אדם רוסי, טוסטוביץ רוסי
305		טיפוסי, הוא היה יותר רוסי מאשר יהודי. וצבי שץ, אז היה בגדוד העברי, אתה
306		יודע אז היה הגדוד העברי, וצבי שץ אומר לי הביטי, אני הולך, הלכו ברגל,
307		מפתח תקווה ליפו, לתל אביב באופן, לא היה כסף בשביל דילוינסים, אני הולך
308		לפרדס. אני הולך להורים של רבקה, של אשתו, ושם גר ברנר, בואי אני רוצה
309		שתכירי אותו.
310	א' בראדון :	כן.
311	א' ראב :	זאת אומרת, שראיתו הרבה פעמים בעין גנים, אבל להכיר אותו ממש
312		בקרבה..., אז הסכמתי והלכנו ברגל וְבָאנו לפרדס הזה. ועלינו על מדרגות,
313		למטה הייתה חצר, הייתה רפת והמשפחה גרה, וְלמעלה היו שני חדרים. עלינו
314		לחדר הזה, ואני לא אשכח אף פעם את החדר הזה. הוא היה פתוח לכלי צידי
315		החדר, ארבעה חלונות, שנשקפו לתוך פרדס, ורוח נשבה חזקה. והוא ישב
316		[26: 39] פְּיִנָה על יד שולחן כתיבה כבד, כפוף על הדבר שלפניו, וְפִינָה היה גל
317		של ניירות שרשרש בתוך הרוח שנשבה בחדר. ניגשנו וקצת צבי בהיסוס, אני
318		הייתי צעירה [27: 06] וחיה ר' והוא אומר לו, הבט, פה יש בת פְּתַח תְּקוּוּהָ. בת
319		אחד הראשונים ואני רוצה שתכיר אותה, אני אז עוד לא כתבתי ולא, ולא, והוא
320		הרים את ראשו והביט עליי בחיוך. פָּרַח לו בפנים ושינה את פניו, מקוד־ברגע
321		הראשון כשראיתי אותו כפוף כך אני פחדתי, ליבי דפק, וכשהוא קצת חייך אז
322		הוא התרכך כל כך והושיט לי יד כבדה, מיוחדת מאוד. אני הסתכלתי בו באותו
323		רגע. ולחץ אותה, וְבָזָה נגמרה כל ההיכרות. אז הוא התחיל לדבר כבר עם שץ
324		ואז אני כבר לא הייתי קיימת אפילו, כבר לא ראה אותי, אתה מבין? וכך עמדנו,
325		הוא לשץ דיבר ואני הספקתי לצלם צילום פנימי את האיש הזה והרושם היה

כביר. איזה גוש סלע, איזה גוש של סלע, סלע של רוח אתה יודע, כולו רוח,	326
אבל סלע.	327
אי' בראדון: [לא נשמע 30: 28] את שמת לב לצבע עיניו?	328
אי' ראב: לא, אינני זוכרת את צבע עיניו.	329
אי' בראדון: מדוע אני שואל?	330
אי' ראב: את הפורמה אני זוכרת.	331
אי' בראדון: אבל לא, אני מתאר אותך בכלל [לא נשמע 43: 28].	332
אי' ראב: כן.	333
אי' בראדון: אז...	334
אי' ראב: ברנר.	335
אי' בראדון: "יוסף חיים ברנר בחייו ובמותו".	336
אי' ראב: אני חושבת שקראתי את זה אבל אינני זוכרת.	337
אי' בראדון: [לא נשמע 54: 28] גם [לא נשמע 57: 28] הקובץ של המהדורה השנייה של [לא נשמע 02: 29] של ברנר, שהוציא קושניר...	338
אי' ראב: כן.	339
אי' בראדון: אבל [29: 06] את המהדורה השנייה ערך <דורמן> ושם הוכנס גם המבוא, המסה של [29: 13] עגנון על...	340
אי' ראב: =הוא אומר שענינו כחולות, כן?	341
אי' בראדון: הוא אומר ענינו כחולות.	342
אי' ראב: כן.	343
אי' בראדון: [לא נשמע 18: 29].	344
אי' ראב: =כן, אבל אני לא ראיתי את הכחול.	345
אי' בראדון: אומרים שזה לא נכון.	346
אי' ראב: אני הייתי באספה...	347
אי' בראדון: [לא נשמע 23: 29] שחורות.	348
אי' ראב: אני הייתי באספה שהוא זעק "אני לא יכול לדבר, אבל יש לי רשות הזעקה", אתה זוכר את זה? אני הייתי, זה היה בכלוב בפתח תקווה.	349
אי' בראדון: כלוב הפועלים.	350
אי' ראב: כן, בכלוב הפועלים בפתח תקווה והוא זעק.	351
אי' בראדון: איך הוא דיבר עם שך? עברית או יידיש?	352
אי' ראב: עברית, עברית, אבל עברית כבדה ו..., המילים נמשכות, אבל יש איזה,	353
איזה, כמו פֶּסֶל, הוא דיבר כמו פסל. אתה יודע? מילים, קצת קטועות, אני לא שמעתי אותו הרבה מדבר, אני רק מעט מאוד שמעתי אותו, פעם באספה ו', אבל...	354
אי' בראדון: [30: 10] איך היה מבטאו?	355
אי' ראב: מבטאו היה טוב.	356
אי' בראדון: אשכנזי או ספרדי?	357
	358
	359
	360
	361
	362

363	א' ראב :	לא, ספרדי.
364	א' בראדון :	ספרדי [15: 30] ממש.
365	א' ראב :	לא, לא, הוא לא היה שוטף בשפה, אבל הוא היה מדבר בשפה, [22: 30] חוצב
366		להבות בשפה אתה מבין? זה לא היה שוטף. אלטרמן דיבר עברית שוטפת למשל,
367		איזה עברית יפה, הוא [32: 30] צעצע אותה עוד עם החייתים והעיינים והוא
368		בעצמו היה מן איזה תרזן כזה.
369	א' בראדון :	איזה אלטרמן?
370	א' ראב :	לא אלטרמן המשורר, זה מעין גנים. האיכר.
371	א' בראדון :	אגב, מה שאמרת על הופעתו, [46: 30] עגנון מספר שהוא אמר, ש' אה' ברנר
372		עצמו אמר, שבזמן שאדם כותב ואין הוא יכול להיראות יפה, הוא נראה כמו
373		גזלן.
374	א' ראב :	גזלן, [לא נשמע 59: 30] <<דיבוידה>> [רוסית?] דבר כזה.
375	א' בראדון :	משהו כזה.
376	א' ראב :	הוא כפי הנראה היה איש קשה, הכרתי את אשתו.
377	א' בראדון :	כן, רשמתי לי פה את יודעת כשאת אומרת דברים אני רושם. אגב, אשתו ח'יה,
378		ברוידה, עודנה בחיים?
379	א' ראב :	כן, אבל היא כבר לא אדם, היא כבר, היא כבר עוברת [לא נשמע 16: 31] והייתה
380		עוברת וקטלה אולי לפני חמש שנים אי אפשר היה לדבר איתה, הייתה גננת,
381		חכמה.
382	א' בראדון :	כן.
383	א' ראב :	פקחה מאוד, חריפה.
384	א' בראדון :	כן.
385	א' ראב :	ממש פלא, איך השניים האלה התחתנו.
386	א' בראדון :	כן, כן.
387	א' ראב :	ויש להם בן מוצלח מאוד.
388	א' בראדון :	כן [32: 31] בקיבוץ.
389	א' ראב :	= בקיבוץ, כן.
390	א' בראדון :	גם במעוז חיים.
391	א' ראב :	אינני יודעת איפה.
392	א' בראדון :	כך אמרו לי. ואיפה היא?
393	א' ראב :	היא עכשיו באיזה מוסד של [41: 31] אינוולידים כבר, היא כבר אבודה.
394	א' בראדון :	[לא נשמע 43: 31].
395	א' ראב :	היא כבר אבודה. היא כבר לא דיברה לעניין, לפני חמש שנים פגשתי אותה, כבר
396		לא דיברה לעניין.
397	א' בראדון :	חבל.
398	א' ראב :	אבל הבן, הבן הוא נחמד, הוא גם תופס מקום וגם.
399	א' בראדון :	רגע, שם הבן הוא...

400	א' ראב :	לא זוכרת.
401	א' בר־אדון :	אורי, אורי.
402	א' ראב :	אורי, אורי, נכון.
403	א' בר־אדון :	אורי ברנר, אורי ניסן ברנר.
404	א' ראב :	כדאי לך לפגוש אותו.
405	א' בר־אדון :	שמו היה אורי ניסן, על שם...
406	א' ראב :	כן, הוא היה ניסים.
407	א' בר־אדון :	על שם [32: 14] גנסיין [32: 16].
408	א' ראב :	כן.
409	א' בר־אדון :	כן. אני רוצה שוב, בכל זאת לחזור לדיזינדרוק, סטינו כמה פעמים. את נלחמת
410		ונכנסת לבית הספר לחקלאות.
411	א' ראב :	כן.
412	א' בר־אדון :	איך הוא נקרא? בית...
413	א' ראב :	בית ספר חקלאי, זה היה בהנהלתו של דוקטור פיקהולץ, מווינה.
414	א' בר־אדון :	איפה זה היה?
415	א' ראב :	זה היה בפתח תקוה.
416	א' בר־אדון :	והוא נפטר, מתי? ב'13, 14?
417	א' ראב :	והוא נפטר אני חושבת ב... מתי זה היה, לפני שנסעתי לְדגניה, שלוש־עשרה.
418	א' בר־אדון :	13.
419	א' ראב :	[32: 50] בערך כך.
420	א' בר־אדון :	והוא התנהל כולו בעברית?
421	א' ראב :	כן. לא טובה, [32: 55] ה' יעקב רבינוביץ' הרצה ושעמם אותנו עד מוות, אתה
422		יודע.
423	א' בר־אדון :	יעקב רבינוביץ' לימד שם.
424	א' ראב :	[33: 00] כן אבל יקר מאוד, יקר מאוד, אני אהבתי אותו.
425	א' בר־אדון :	מי עוד היה שם? אמרת צבי [לא נשמע 33: 04].
426	א' ראב :	היה דוקטור אייזנשטיין, זה [33: 09] אלדמע בציר.
427	א' בר־אדון :	[לא נשמע 33: 11].
428	א' ראב :	אלדמע בציר, מה?
429	א' בר־אדון :	[לא נשמע 33: 15].
430	א' ראב :	לא, לא, יש לו בן בשם גיל, גיל [33: 19] אלדמע, זה היה טיפוס מעניין מאוד,
431		[33: 22] בוהמין גדול, אבל איש נפלא, נפלא, מוכשר מאוד. אבל היו לנו מורים
432		של הגימנסיה העברית, היו באים בערב, ללמד, רגע מה היה שם..., המורה
433		לטבע, שכחתי אותו. לא, מוסנזון היה מוסנזון, דוקטור מוסנזון לא הוא.
434	א' בר־אדון :	[לא נשמע 33: 42].
435	א' ראב :	כן, אבל לטבע, אני שכחתי את השם, שכחתי, אתה רואה אני בכל זאת אישה
436		זקנה. והיה לנו דיזינדרוק לספרות וְלְהיסטוריה.

437	א' בראדון :	עכשיו אמרת שהוא השפיע עליך.
438	א' ראב :	כן.
439	א' בראדון :	[לא נשמע 58: 33].
440	א' ראב :	כן. בהיסטוריה, היה לו מבט מיוחד על שני העמים, רומא ויוון, וכל מה שאני
441		יודעת ורכשתי, אז זה היה מפיו. היה לו מבט מיוחד, היה לו יחס מיוחד, בייחוד
442		ליוונים, היה לו יחס, ולמדנו, למדנו את אפלטון ולמדנו.
443	א' בראדון :	ומה, איך היה דיבורו? הוא, העברית?
444	א' ראב :	העברית הייתה גליצאית קצת, אבל דידקטית מאוד, מאוד נכונה. מאוד שמורה,
445		אתה יודע, טובה, אבל לא שוטפת.
446	א' בראדון :	האם היא הזכירה [לא נשמע 43: 34].
447	א' ראב :	= הזכירה כתב, הזכירה כתיבה ולא הזכירה דיבור, אתה מבין?
448	א' בראדון :	[לא נשמע 48: 34].
449	א' ראב :	אבל זה התאים לנושא, זה התאים להיסטוריה וזה התאים, זה לא פגם.
450	א' בראדון :	המבטא לא היה כמו של עגנון.
451	א' ראב :	לא, לא, הוא עגנון היה לו מבטא נורא, לא, לא, היה הרבה יותר קל לו, היה
452		איש צעיר גם. הוא היה כמעט בן גילי, הוא התאהב בי [צוחקת]. אני אומרת
453		התאהב, זה לא התאהב, אבל כל הבנות היו מאוהבות בו. היינו בנות שש עשרה,
454		חמש עשרה – שש עשרה, והוא היה בן עשרים, עשרים ושתים, , זה טבעי מאוד.
455		והיה יפייפה ועדין ומאוד מושך, מאוד. ודווקא לא, לא מתעניין כל כך בנשים.
456		לא מתעניין, הוא לא, לא.
457	א' בראדון :	למה?
458	א' ראב :	הוא בא ועמד בגלוי שהוא רוצה להרוויח על מנת להמשיך באירוספרובנציה
459		שלו, שהוא למד בווינה.
460	א' בראדון :	כן.
461	א' ראב :	הוא בא בכדי להרוויח כסף והוא אמר את זה בגלוי.
462	א' בראדון :	כן.
463	א' ראב :	וזה היה יפה מאוד. והוא גם היה פה, לא היה אידיאליסט, הוא לא היה שום
464		דבר, היה מורה טוב, איש טוב וזה הכול. אבל הוא היה אדם נפלא. הוא השפיע.
465	א' בראדון :	וכמה, כמה זמן למדת שם?
466	א' ראב :	שנתיים. ואז קרה המורא הגדול בחיי. אני החלטתי שאני לא אשב בחברה
467		המנצלת הזאת בפתח תקווה ואראה איך ערבים עובדים ואלך מאיכר אחד
468		לשני, להטיף לו שייקח יהודים, [לא נשמע 25: 36], בתוכם גם אבא שלי,
469		שלמרות שעבדו ערבים למדו כל גדולי הדור, עברו אצלנו. הרצפלד.
470	א' בראדון :	כן?
471	א' ראב :	ו... בימיו הראשונים, בן גוריון, והיו פועלים, זה, הם היו פועלים. וזה גם כן,
472		אני ראיתי לפידים לפניי. זה היה לפידים כמו לפידים, האנשים האלה. ההטפה
473		שלהם, הדיבור שלהם, אופן הַתְּזָקָה שלהם, והעבודה, הייתה עבודת קודש וְפַה

איכרים דורשים עבודה יום־יומית. ויש, יש התחרות עם ערבים. כל זה ביחד,	474
זה היה איזה מן קומפלקס שלא יכולתי לשאתו, לא יכולתי לשאתו. ואני	475
מחליטה, זאת אומרת לא לגמרי מחליטה, אבל אני נוסעת ל־, בחופש, לטייל	476
לגליל. הגליל זה היה החלום של העבודה העצמית, שם לא היו איכרים ולא היה	477
ב־, לא היו בעיות. ושם הייתה רמה גדולה לכל מה שעשו.	478
מה זאת אומרת לא היו שם איכרים? [לא נשמע 42: 37].	479
א' בר־אדון:	
לא היו איכרים שהעסיקו ערבים.	480
א' ראב:	
הם היו איכרים שעבדו [לא נשמע 46: 37].	481
א' בר־אדון:	
שעבדו, עבדו בעצמם. אצלנו עבדו, אצלנו עבדו. אבא עבד ואחי עבד, והאחים	482
הצעירים ממני, ואני גם כן עבדתי, עבדתי לא מעט. כשאני עכשיו רואה איך	483
עובדים, תמיד חשבתי: "מה, בתור פועלת את לא באה בחשבון", ויצא לי שם	484
כזה, הם קראו לי "בלה ירוצ'קי", אתה יודע מה זה?	485
א' בר־אדון:	
מה זה?	486
א' ראב:	
יד לבנה, white color זה מין, איזה מין, זה חירוף, זה חירוף כזה, זה [20: 38]	487
פחיתות. לא מתחשבים איתי בתור פועלת. ועכשיו אני רואה שאני עבדתי כמו	488
חמור, פשוט, שאני רואה מה שעובדים עכשיו.	489
א' בר־אדון:	
אם כן, הלכת לגליל?	490
א' ראב:	
הלכתי לגליל. והתקבלתי בְּדַגְנִיָּה, ומרים בְּרָךְ קיבלה אותי ואמרה "אנחנו	491
מעוניינים שבני האיכרים יבואו לעבוד אצלנו".	492
א' בר־אדון:	
מרים מי?	493
א' ראב:	
בְּרָךְ.	494
א' בר־אדון:	
ברך.	495
א' ראב:	
אתה יודע מי זאת?	496
א' בר־אדון:	
כן ודאי, אשתו של [50: 38] יוֹסֵף.	497
א' ראב:	
וְאֲנִי הֵייתִי תַּחַת חֲסוּתָהּ.	498
א' בר־אדון:	
היא עוד [לא נשמע 53: 38].	499
א' ראב:	
לא, היא מתה, לא מזמן, לא מזמן, כן, שנתיים, שלוש.	500
א' בר־אדון:	
[לא נשמע 58: 38].	501
א' ראב:	
הייתי עכשיו בדגניה, בסוכות.	502
א' בר־אדון:	
אני חושב [לא נשמע 02: 39].	503
א' ראב:	
יש דור שלם שהם העמידו בנות ובנים. ואני, זה. ו... אני לא רוצה להתפייט,	504
אבל כשראיתי את הגליל, את הנוף הזה, בְּפֶעַם הראשונה גם פה היה בפתח	505
תְּקוּוֹה, היה יפה והים, אני מאוד אהבתי. אבל כשראיתי את הכינרת, והחרמון	506
מרחוק, והעננים המשתקפים בתוך המים, כל זה ביחד יצר בי איזה, איזה	507
תשתית כזאת חזקה, תשתית, פשוט אני הרגשתי איזה יסוד נכנס בי, אני	508
נתמלאתי. נתמלאתי באיזה דבר, אתה יודע?	509
א' בר־אדון:	
כן.	510

ואמרתי פה אני נשארתי. והייתי עם חבר וחברה שליוו אותי שהיו גם כן בטיול,	א' ראב :	511
וקמה מהומה, מה זה, איך אנחנו נחזור בלעדֵיך והיה, פה יש קוריוז אחד.		512
הבחור רצה להמאיס אותי על אנשי דגניה, אז כשירדתי מהעגלה, העגלה של		513
ידידים שלי, הובילו אותי ל', הובילו אותם ברכבת. אז הוא אמר: "היא תלמד		514
אתכם, היא לא תהייה פועלת, היא תלמד אתכם להשתמש [40: 26] באו דָה		515
קולוֹן". זה היה חטא גדול. זה היה אז חטא גדול. עכשיו יושבת קוסמטיקאית		516
בכל, בכל קיבוץ, כן. אבל, אני לא נקלטתי שמה. האנשים היו בני שלושים,		517
שלושים וחמש, ואני הייתי בת ששֶׁעשרה. אילו הייתי נכנסת לְקִיבוץ בני גילי,		518
אני בטוחה שעד היום לא, לא הייתי עוזבת. פשוט לא, לא התמציתי ב', ואחר		519
כך גם היה אינדיווידואליות חזקה מאוד. אני פחדתי מהחיים, השיתוף הגדול		520
הזה, פחדתי משיתוף גדול, אתה יודע? אנשים שיש להם [41: 09]		521
אינדיווידואליות חזקה הם פוחדים משיתוף, שלא, יפריעו להם, שלא יטשטשו		522
אותם, שלא, יש, יש איזה אנטגוניזם בזה, יש איזה תהומות, זה שני, שתי		523
דרכים שונות מאוד, ורציתי ללמוד. זה אי אפשר היה לעקור ממני. איזה צִמְאוֹן		524
דעת כזה, אני לא יודעת מזה, זה זה אולי תורשת של התלמודיסטים שלי, אבות		525
אבותיי, אינני יודעת.		526
[לא נשמע 39: 41].	א' בר־אדון :	527
מה? לא.	א' ראב :	528
[לא נשמע 40: 41].	א' בר־אדון :	529
לא, לא, של פְּרָסְבוּרְג, אימא הייתה מהרבנים של פרסבורג, אתה יודע, והם היו	א' ראב :	530
קבליסטים. אם אני קצת מיסטית אני חושבת שזה משם.		531
ואם כן	א' בר־אדון :	532
= פרסבורג. מה? ללמוד. ללמוד. אחרי זה, אני, הִז' הם הרגישו שאני לא	א' ראב :	533
מתאימה. הם התייחסו אליי כמו אל ילדה, הם ידעו שמאיזה בית אני באה, הם		534
הכירו אותי. אז, הם הכניסו אותי אל חנה מִיִּיזל, לְבֵית הספר, כמו תלמידה		535
לְבֵית הספר. מה עוֹשׂ...]		536
[לא נשמע 23: 42].	א' בר־אדון :	537
בְּפִינֶרֶת, בְּפִינֶרֶת, פעם כן, הייתה קבוצָה מה שקבוצת כינרת עכשיו. ושם בדיוק	א' ראב :	538
היא רואה שאני פועלת חלשה מאוד, אני קדחתי הרבה, היה לי המון מלריה.		539
[42: 37] חשבתני זה היה בנהלל, [לא נשמע 39: 42] נהלל עוד לא הייתה.	א' בר־אדון :	540
כן, נהלל עוד לא הייתה.	א' ראב :	541
= [לא נשמע 40: 42].	א' בר־אדון :	542
= לא, לא, נהלל היא יוצאי דגניה. היא, נהלל לא [לא נשמע 46: 42] <נוסדה>.	א' ראב :	543
אחרי חמש שנים לפחות.	א' בר־אדון :	544
כן.	א' ראב :	545
יותר מאוחר.	א' בר־אדון :	546
יותר, הרבה יותר עוד, 10 אולי שנים.	א' ראב :	547

548	א' בר־אדון :	רגע, אם את מדברת על, זה [לא נשמע 54: 42] מלחמת העולם הראשונה.
549	א' ראב :	כן, כן, אחרי...
550	א' בר־אדון :	[לא נשמע 57: 42], 1920, 21.
551	א' ראב :	כן, 1920, כן, כן, זה נכון. אני על שנים לא יכולה להתווכח איתך כי אני שנים
552		לא כל כך יודעת.
553	א' בר־אדון :	[לא נשמע 06: 43] באופן טבעי אומרים חנה מיזל אז...
554	א' ראב :	כן, כן.
555	א' בר־אדון :	[לא נשמע 10: 43].
556	א' ראב :	לא, היה בקיבוץ, זה היה בקיבוץ. ׀ אה פורצת שביתה אצל חנה מיזל, מדוע,
557		מפני שסוגרים את הדלת בשבע והבנות לא יכולות לצאת. ובקיבוץ יש נערים
558		בגילן ורוצים להיפגש. והיא לא מסכימה לזה, אני לא משתתפת בזה. אני לא
559		משתתפת בזה. אבל היא רואה שאני לא כל כך פועלת טובה, מה היא נותנת לי,
560		איזה תפקיד? להקריא מתוך ירחון "המולדת" שאותו עורך אזיי פכמן ושם יש
561		הרבה דברים טובים ואני מקריאה אותם להפליא, מקריאה אותם יפה. אז יש
562		לי כבר כמעט תפקיד, המורה לעברית היא רחל כצנלסון, אשתו של...
563	א' בר־אדון :	[לא נשמע 03: 44].
564	א' ראב :	כן, כן. פורצת שביתה ועוד פעם.